

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Karjalainen, Anna-Liisa; Kolkka, Marjo; Hakala, Pirjo; Haavisto, Pekka; Viljaranta, Jaana; Olgac, Christina Rodell; Mälkiäinen, Pirjo; Vartiainen-Ora, Päivi; Smulowitz, Nana; Klemetti-Falenius, Anna-Leena; Pyylehto, Miina; Weiste-Paakkanen, Anneli; Jokela, Satu; Ahlfors, Gunta; Saarela, Inka; Dincay, Riitta; Laiti, Malla; Anttonen, Ritva; Florin, Kirsi; Metsälä, Kathy; Silvast, Jaana; Lantto, Raisa

Title: Verkottumista ja vertaiskehittelyä : 10 vuotta tutkimus- ja aluekehitystyötä

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Karjalainen, A.-L., Kolkka, M., Hakala, P., Haavisto, P., Viljaranta, J., Olgac, C. R., Mälkiäinen, P., Vartiainen-Ora, P., Smulowitz, N., Klemetti-Falenius, A.-L., Pyylehto, M., Weiste-Paakkanen, A., Jokela, S., Ahlfors, G., Saarela, I., Dincay, R., Laiti, M., Anttonen, R., Florin, K., . . . Lantto, R. (2015). Verkottumista ja vertaiskehittelyä : 10 vuotta tutkimus- ja aluekehitystyötä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C. katsauksia ja aineistoja, 40.
<http://www.diak.fi/tyoelama/Julkaisut/Documents/C40%209789524932431.pdf>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

PYSTYNKS MÄ MUKA SIIHEN?

Oppijaminäkuvan kehitys ja rooli koulutuspoluilla

Muistatko, mitkä aineet olivat sinulle koulussa helppoja ja mitkä vaikeita? Ehkäpä koit olevasi erityisen hyvä matematiikassa, kun taas kielipäätä sinulla ei ollut? Vai sujuivatko taideaineet kuin vettä vain, mutta matikka ei luistanut sitten millään? Oliko liikunta sittenkin sinun vahvuutesi?

Käsite *oppijaminäkuva* tarkoittaa juuri tällaisia oppimis- ja suoriutumistilanteisiin liittyviä omaan osaamiseen ja kykyihin liittyviä näkemyksiä ja käsityksiä. Nämä omat näkemyksemme taidoistamme ja kyvyistämme erilaisilla osaamisen alueilla, kuten matematiikassa tai kielissä, alkavat muotoutua jo hyvin varhain koulutaipaleen alussa, ja vuosien myötä ne muodostuvat usein varsin vahvoiksi ja pysyviksi käsityksiksi omista vahvuuksista ja heikkouksista. Oppijaminäkuva muotoutuu oppimiseen liittyvissä suoritus- ja vuorovaikutustilanteissa, ja sillä on tärkeä merkitys niin taitojen kehitykselle kuin myös koulutuspolkuihin liittyville suunnitelmille ja valinnoille. Koska oppilaan näkemyksillä itsestään esimerkiksi lukijana, laskijana tai vaikkapa kädentaitojen osaajana on varsin kauaskantoisia seurauksia, on tärkeää, että opettajat, opinto-ohjaajat sekä muut oppilaan arjessa läsnä olevat ammattilaiset kiinnittävät työssään huomiota paitsi oppilaan kykyihin, myös tämän käsityksiin omista vahvuuksistaan ja heikkouksistaan.

MITEN OPPIJAMINÄKUVA KEHITTYY KOULUSSA?

Koulutaipaleen alussa lapsen eri oppiaineisiin liittämä oppijaminäkuva on tyypillisesti hyvin positiivinen, jopa ylioptimistinen. Varsin pian koulun aloitettuaan lapsi kuitenkin kohtaa monenlaisia uusia oppimistilanteita, joissa onnistumiset ja kohdatut haasteet alkavat muokata käsityksiä omista taidoista realistisemmiksi ja paremmin todellisia taitoja vastaaviksi. Nuoremmilla koululaisilla oppijaminäkuva ei siis vielä ole kovin pysyvä, ja tällöin aikaisemmat kokemukset vastaavista oppimistilanteista, niissä onnistuminen tai epäonnistuminen sekä suoriutumisesta saatava palaute ovat tärkeimpiä oppijaminäkuvaan vaikuttava tekijöitä. Kouluvuosien edetessä oppijaminäkuva ja taidot alkavat heijastua toinen toisiinsa vastavuoroisesti, ja pikku hiljaa oppilalle alkaa muodostua melko vakiintunut käsitys itsestään eri asioiden oppijana ja osaajana. Myöhempinä koulu- ja opiskeluvuosina minäkuva alkaa vaikuttaa taitojen kehitykseen pikemmin kuin päinvastoin, ja minäkuvan merkitys esimerkiksi opiskelusuunnitelmien ja –valintojen ohjaajana kasvaa.

Kun lapsen kognitiiviset kyvyt kehittyvät tämän kasvaessa, kehittyvät myös lapsen kyvyt ja halu sosiaaliseen vertailuun. Tutkimuksissa onkin havaittu, että sekä luokkatovereihin tehtävä vertailu että koululuokan yleinen taitotaso vaikuttavat yksittäisen oppilaan näkemyksiin omista kyvyistään ja vahvuuksistaan. Lapsi siis oppii vertaamaan omaa suoritustaan tiettyssä oppiaineessa muiden suoritukseen

samassa oppiaineessa, ja muodostaa tällä tavalla omia käsityksiään kyvyistään. On kuitenkin tärkeää huomata, että oppijaminäkuvan muotoutuminen ei ole yksiselitteistä, vaan siihen vaikuttavat sekä sisäiset että ulkoiset tekijät – lapsi siis muodostaa käsityksen omista kyvyistään sekä omien onnistumisen ja epäonnistumisen kokemusten kautta että vertaamalla itseään muihin. Jos lapsi menestyy omaan tasoonsa nähden hyvin esimerkiksi matematiikassa, voi hänellä olla hyvä matematiikan oppiainekohtainen minäkäsitys, vaikka hän muihin oppilaisiin verrattuna ei olisikaan erityisen lahjakas matematiikassa. Toisaalta on myös mahdollista, että mikäli koululuokan yleinen taitotaso matematiikassa on korkea, lapsi kokee omat kykynsä heikommiksi kuin mitä ne todellisuudessa ovatkaan.

Onnistumisen kokemusten ja sosiaalisen vertailun lisäksi erityisesti oppilaalle tärkeiden aikuisten näkemykset ja asenteet vaikuttavat oppijaminäkuvan kehitykseen. Tutkimus niin Suomessa kuin maailmalla on osoittanut, että erityisesti opettajien, vanhempien ja muiden merkityksellisten aikuisten arviot oppilaan ohjaavat minäkuvan kehitystä, ja joskus nämä arviot voivat vaikuttaa minäkuvan kehitykseen jopa enemmän, kuin lapsen todellinen taitotaso. Aikuisen näkemykset lapsen taitotasosta voivat vaikuttaa lapsen oppijaminäkuvan kehitykseen erilaisten mekanismien kautta. Ensinnäkin aikuiset voivat viestiä käsityksiään lapselle suoraan esimerkiksi kannustamalla parempiin suorituksiin koulussa tai kehumalla lasta tämän onnistuessa. Toisaalta nämä käsitykset voidaan välittää lapselle epäsuorasti toiminnan kautta, esimerkiksi kotitehtäviin annetun avun kautta. Aikuisen vaativaksi tehtäväksi jääkin pohtia, millä tavoin lasta voisi kannustaa ja tukea koulutehtävissä optimaalisella tavalla niin, että viesti välittyy positiivisella ja eteenpäin kannustavalla tavalla.

Lasta kannustaessaan ja omia arvioitaan lapsen taitotasosta ja vahvuuksista tehdessään aikuisen olisi tärkeää pohtia, missä määrin hänen näkemystensä taustalla vaikuttavat erilaiset stereotyyppiset ajatusmallit. Oppijaminäkuvan tutkimuksessa on toistuvasti havaittu sukupuolieroja eri oppiaineisiin kohdistuvissa minäkuviissa jo varsin nuorten koululaisten kohdalla. Pojille on tyypillisempää korkeampi luottamus taitoihinsa matemaattisissa aineissa, kun taas tyttöjen oppijaminäkuva on korkeampi äidinkielessä. Tutkimukset kuitenkin osoittavat myös, että erityisesti matematiikassa tällaiseen sukupuolieroon oppijaminäkuvassa ei ainakaan taitotason perusteella olisi aiheutta –tyttöjen ja poikien väliset taitoerot matematiikassa ovat monissa tutkimuksissa olleet varsin pieniä, mikäli niitä ylipäänsä on esiintynyt. Onko siis niin, että me aikuiset välitämme joko tahallisesti tai huomaamattamme jo pienille koululaisille viestiä siitä, että matematiikka ja tieteet ovat jollain tavalla sopivampia pojille kuin tytöille ja tytöiltä emme tällä saralla odota niin paljon? Vastaavalla tavalla on syytä pohtia myös muita stereotyyppisiä tai kaavoihin kangistuneita ajatusmalleja, joita saatamme huomaamattamme välittää lapsille ja nuorille heidän kanssaan keskustellessamme tai palautetta antaessamme. Uskommeko esimerkiksi, että tietyt ammatit soveltuvat vain tietynlaisille ihmisille –kaikki juristit ovat tasaisen varmoja pilkunviilaajia ja muusikot ovat boheemeja taivaanrannanmaalareita? Monet käsitykset ja uskomukset voivat olla varsin tiedostamattomia, mutta niillä voi olla suuri merkitys, kun opiskelija yrittää hahmottaa omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan ja suhteuttaa niitä erilaisiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin, joita opiskelu- ja työpolut eteen tuovat.

OPPIJAMINÄKUVAN MERKITYS ONNISTUNEIDEN KOULUTUSPOLKUJEN KANNALTA

Mikä merkitys lapsen ja nuoren oppijaminäkuvalle sitten oikein on? Miksi lasten ja nuorten kanssa työskentelevien tulisi kiinnittää huomiota oppijaminäkuvalle kaltaisiin kyvykäsityksiin? Kuten jo aiemmin todettiin, oppijaminäkuva vaikuttaa keskeisellä tavalla koulutaitojen kehitykseen ja onkin havaittu, että oppijaminäkuvalle voi olla kouluasuoriutumiseen jopa suurempi merkitys kuin todellisella taitotasolla. Oppijaminäkuva voi oppilaan kyvyistä ja potentiaalista riippumatta vaikuttaa siihen, kuinka taidot jatkossa kehittyvät. Pahimmillaan heikko oppijaminäkuva voi johtaa alisuoriutumiseen. Oppijaminäkuvan vaikutus taitojen kehitykseen voi kulkea monenlaisten mekanismien kautta. On esimerkiksi todennäköisempää, että oppilas panostaa enemmän sellaisten asioiden opetteluun ja harjoitteluun, joissa uskoo kykyihinsä ja tällöin taidot pääsevät kehittymään parhaalla mahdollisella tavalla – ja vastaavasti, mikäli oppilas ei usko olevansa kyvykäs esimerkiksi kielissä, hän ei todennäköisesti myöskään niihin panosta, mikä voi näkyä oppilaan kyky potentiaaliin nähden heikompana taitojen kehityksenä. Toisaalta tutkimuksissa on havaittu, että usko omaan kykyihin tietyssä oppiaineessa on yhteydessä myös tästä asiasta pitämiseen ja siitä kiinnostumiseen: kun oppilas uskoo pärjäävänsä jossakin asiassa, hän todennäköisemmin myös on kiinnostunut tästä asiasta ja sen opettelusta kuin sellaisesta aiheesta, jossa on epävarma eikä usko kykyjensä riittävän. Kiinnostus tiettyä aihetta tai oppiainetta kohtaan puolestaan johtaa kovempaan yrittämiseen ja ponnisteluun aiheesta pärjäämiseksi, mikä edelleen näkyy parempana taitojen kehityksenä.

Taitojen kehityksen lisäksi oppijaminäkuvan tiedetään vaikuttavan merkittävästi siihen, millaisia suunnitelmia ja aikeita lapsella tai nuorella on omaa tulevaisuuttaan ajatellen. Onhan ymmärrettävää, että näkemykset itsestä ja omista kyvyistä ohjaavat käsityksiä siitä, millaisia asioita voi tulevaisuudessa tehdä ja missä voi pärjätä. Oppijaminäkuvan merkitys voidaankin nähdä niin valinnaisten kurssien valinnoissa kuin suuremmissakin opiskelu-uraa ja työelämää koskevissa suunnitelmissa ja valinnoissa, kuten jatkokoulutuspaikkojen valinnassa tai jopa ammattivalinnoissa. Olisikin tärkeää, että erilaisia valintoja pohtiva nuori voisi saada tukea valintoihinsa niin, että todellisten kykyjen lisäksi myös hänen omat –niin kykytasoa vastaavat kuin mahdollisesti epärealistisetkin – näkemykset omista vahvuuksista ja heikkouksista otettaisiin huomioon. Kuinka moni nuori kokeekaan olevansa jossain asiassa huonompi kuin muut, vaikka todellisuudessa näin ei olisikaan! Toivottavaa olisi, että jokainen valintojen edessä kamppaileva opiskelija saakin mahdollisuuden keskustella valinnoistaan ja niihin vaikuttavista seikoista luotettavan läheisen ihmisen tai pätevän ammattilaisen kanssa.

Useimmiten käsityksemme itsestämme ovat luonteeltaan varsin pysyviä. Oppijaminäkuva ei ole poikkeus, vaan nämä näkemykset omista taidoista ja kyvyistä muodostuvat jo varsin varhaisessa vaiheessa koulutaipaleen alkupuolella melkoisen pysyviksi. Parhaassa tapauksessa kouluun aloitteleva lapsi luottaakin kykyihinsä, suuntautuu koulu tehtäviin innokkaasti ja hänen taitonsa kehittyvät mukavalla tavalla tukien edelleen myönteisen minäkuvan vahvistumista. Tällainen positiivinen kehä toimii hyvänä pohjana

myöhempien kouluvuosien ja koulutuspolkujen haasteille ja valinnoille. Kääntöpuolena on kuitenkin se, että myös lapsi, jolla on heikommat käsitykset itsestään ja kyvyistään, on taipuvainen ylläpitämään tätä negatiivista käsitystä ja todennäköisesti myös kokee enemmän epäonnistumisia koulutaipaleellaan. Jokaisen koululaisen ja opiskelijan soisikin saavan paljon myös onnistumisen kokemuksia, sillä mikään kiveen hakattu tie ei kielteinenkään oppijaminäkuva tietenkään ole. Erityisesti erilaisten siirtymä- ja muutosvaiheiden, kuten koulun tai opettajan vaihtumisen, on havaittu olevan otollisia hetkiä myös omien näkemysten muutokselle. Toivottavasti tällaisissa nivelvaiheissa jokainen oppilas ja opiskelija voi saada apua, tukea ja paljon kannustusta omien vahvuuksien etsimiseen ja niiden löytämiseen!